

Anna Kisiel

KU Leuven

Adam Antoni Kryński

1. Biogram

Urodzony 19 maja 1844 roku w Łukowie, zmarł 10 grudnia 1932 roku w Warszawie w wypadku tramwajowym. Studiował w Szkole Głównej w Warszawie (wydz. matematyczno-fizyczny i historyczno-filologiczny) u Augusta Leskiena i Geoga Curtiusa w Lipsku. Tytuł magistra nauk filologiczno-historycznych uzyskał w 1869 na podstawie rozprawy „O dźwiękach nosowych w językach słowiańskich” (opublikowanej w 1870 po rosyjsku). Przez 35 lat (1871–1906) nauczyciel gimnazjalny (greka, łacina, j. francuski) w Warszawie, następnie profesor filologii słowiańskiej UJK we Lwowie (od 1908) oraz UW (od 1915), na którym pełnił również rolę pierwszego dziekana Wydziału Filozoficznego (1915–1916). Współzałożyciel (wraz z J. Baudouinem de Courtenay, J. Karłowiczem i L. Malinowskim) „Prac Filologicznych” (1885), współautor „Wielkiej encyklopedii powszechnej ilustrowanej”, współtwórca (wraz z J. Karłowiczem i W. Niedźwiedzkiem) „Słownika języka polskiego” (1900–1927). Członek-założyciel Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (1907), członek Komisji Językoznawczej Akademii Umiejętności, Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie oraz Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych i Średnich, prezes Lwowskiego Towarzystwa Etnograficznego, kładł również podwaliny pod Wolną Wszechnicę Polską. Jako organizator nauki angażował się także w działania bibliograficzne, publikując „Przegląd piśmiennictwa zagranicznego” w zakresie językoznawstwa (1874), (wraz z K. Applem) „Przegląd biblijograficzny prac naukowych o języku polskim” z adnotacjami (1885) oraz (wraz z S. Szoberem) „Bibliografię polskich prac językoznawczych za lata 1915–1925” (1926). Za zasługi w dziedzinie językoznawstwa polskiego otrzymał w 1928 roku Order Odrodzenia Polski Polonia Restituta.

2. Poglądy na język i językoznawstwo, zakres badań

W działalności naukowej A.A.K., zgodnie z jego rozumieniem językoznawstwa jako nauki o życiu języka, dominowały zainteresowania historyczno-językowe oraz poprawnościowo-popularyzatorskie. Był wydawcą zabytków staropolskich „Powieści o papieżu Urbanie”

i „Żywota Eufraksji”, współautorem (wraz z synem Mirosławem) wyboru tekstów dla studentów „Zabytki języka staropolskiego” (1909) oraz autorem recenzji wydań tekstów staropolskich, np. „Modlitwy Wacława” w wyd. L. Malinowskiego (1888) czy „Kazań gnieźnieńskich” w wyd. W. Nehringa (1897). W artykułach omawiał aspekty językowe tekstów dawniejszych, m.in. „Psałterza Dawidów” w przekładzie Jana Kochanowskiego (1883) czy „Porządku prawa bartnego” (1885, 1886), a także polszczyznę dawniejszą, m.in. aoryst (1888) czy przysłowki staropolskie (1888). Pozostawił po sobie również krytykowaną „Gwarę zakopiańską” (1883) oraz nieukończony „Słownik Jana Kochanowskiego”, w którym, podobnie jak w zainteresowaniach bibliograficznych, widać wpływ Józefa Przyborowskiego, profesora historii literatury polskiej, gramatyki i języka polskiego ze Szkoły Głównej.

Zainteresowania językiem współczesnym powiązane były z pasją poprawnościową i popularyzatorską. A.A.K. pozostawił po sobie wiele prac polemizujących z pracami językoznawców, filologów, etnologów, np. W.W. Makuszewa „Ślady wpływu ruskiego na piśmiennictwo staropolskie” (1873), L. Malinowskiego „Zarys życia ludowego na Śląsku” (1879), A. Małeckiego „Gramatyka historyczno-porównawcza języka polskiego” (1880), S. Ramuła „Słownik języka pomorskiego” (1892), J. Karłowicza „Słownik wyrazów obcego pochodzenia” (1895), W. Ołtuszewskiego „Rozwój mowy u dziecka” (1896), w tym przede wszystkim z gramatykami, np. H. Suheckiego (1874), I. Boczylińskiego (1875) czy M.A. Baranieckiego (1894) i tekstami o charakterze normatywnym, m.in. A. Jerzykowskiego „Słownik ortograficzny” (1888), K. Drzewieckiego „Pisownia polska” (1902), W. Kokowskiego „Słownik ortograficzny” (1902). Wśród tekstów na temat spraw ortograficznych część dotyczyła relacji między językiem polskim a językami sąsiednimi, w tym pisowni nazw obcych, np. „Imiona własne osób cudzoziemskie w postaciach polskich” (1911) czy wpływu języków obcych, np. składni niemieckiej na polszczyznę: „O wpływie języków obcych na język polski” (1919), „Wpływ składni niemieckiej na polską w języku dzisiejszym” (1921), „Obce naleciałości językowe” (1924), część zaś spraw ogólnonormatywnych, por. np. rozprawy „O pisowni polskiej wraz z objaśnieniami niektórych form językowych” (1882), „Pisownia polska, prawidła i ich uzasadnienie” (1987), „Prawidła pisowni polskiej” (1910) i „Jak nie należy mówić i pisać po polsku” (1919), artykuły „O poprawność języka” (1921) czy „Troska o język (wyrazy swojskie, używane niewłaściwie)” (1925). A.A.K. uważał, że choć polska ortografia powinna uwzględniać uwarunkowania historyczne, to jednak należy zachowywać równowagę między zasadą fonetyczną a morfologiczno-etymologiczną. Propagowane przez siebie zasady pisowni i ortografii wprowadzał zarówno w „Pracach Filologicznych”, jak i w „Słowniku warszawskim”, które redagował. Niektóre z nich zostały uwzględnione w podstawach systemu ortograficznego uchwalonego na Zjeździe im. M. Reja (1906) oraz na konferencjach ortograficznych 1917, 1918, dzięki czemu weszły w skład uchwał ortograficznych PAU.

3. Gramatyka

Największe dzieło A.A.K., „Gramatyka języka polskiego” (1887), łączy w sobie te dwie wyżej wspomniane pasje. Zawiera ono trzy główne rozdziały: głosownię (wykład o głoskach), morfologię, w skład której wchodzi słowotwórstwo przejaśniane etymologicznie i fleksja, oraz pisownię. W napisanej w zgodzie z metodą historyczno-porównawczą, z wykorzystaniem

gramatyki historycznej języka polskiego i językoznawstwa porównawczego, „Gramatyce...” A.A.K. za cel stawia sobie opis gramatyki języka polskiego, ze szczególnym uwzględnieniem fleksji, oraz jasne wyłożenie reguł poprawnościowych. Omawiając każdy aspekt morfologii, np. alternacje samogłoskowe i spółgłoskowe, odmianę wyrazów odmiennych czy czasy złożone (przyszły, przeszły i zaprzyszły), odwołuje się do historii języka polskiego, sam zaś podział czasowników na typy koniugacyjne wzoruje na podziale czasowników prasłowiańskich Augusta Leskiena. W rozdziale poświęconym pisowni A.A.K. wyróżnia trzy zasady ortografii: fonetyczną, etymologiczną i historyczną. Pierwsza dotyczy samogłosek pochyłych, nosówek, samogłoski *u*, zmiękczenia głosek wargowych oraz *k*, *g*, pisowni przedrostów czasownikowych czy wyrazów obcych. Druga reguluje pisownię wyrazów z *ó* i *rz*, ostatnia zaś – wyrazów z *h* oraz wybranych końcówek przypadkowych. Pomimo dydaktycznego charakteru „Gramatyki...”, przeznaczona dla młodzieży była dopiero napisana wspólnie z synem „Gramatyka języka polskiego szkolna” (1908).

Literatura podmiotowa

- Duralska, D., i A.K. Guzek (red.). 2019. „Adam Antoni Kryński. Dziekan Wydziału Filozoficznego w latach 1915–1916”. W *Poczet dziekanów Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego wraz z kroniką zdarzeń w latach 1915–2018*. Warszawa: Wydawnictwo UW, 11–13.
- Matczuk, A. 2019. „Adam Antoni Kryński jako twórca bibliografii językoznawstwa polskiego”. *Prace Filologiczne* 73: 245–260.
- Słoński, S. 1934. „Zmarli członkowie: Ś. p. Adam Antoni Kryński (1844–1932) [nekrolog]”. *Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego* 27: 149–151.
- Starnawski, J. 1962. „Korespondencja językoznawcza Adama Antoniego Kryńskiego z Hieronimem Łopacińskim”. *Roczniki Humanistyczne* 11(1): 85–150.
- Stąpor, I. *Omówienie „Gramatyki...” A. Kryńskiego*. <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/498> (dostęp: 8.04.2024).
- Stąpor, I. 2016. „Gramatyka języka polskiego Adama Antoniego Kryńskiego”. *Poradnik Językowy* 10: 79–85.
- Sober, S. 1934. „Adam Antoni Kryński. Życie i prace”. *Prace Filologiczne* 16: 6–39.